

*En mand,
som elsker*

Til
Ulrike von Egloff-Colombier

MARTIN WALSER

*En mand,
som elsker*

ROMAN

PÅ DANSK VED ANETTE PETERSEN

FORLAGET VANDKUNSTEN

*The Translation of this work
was supported by a grant from the
Goethe-Institut which is funded
by the German Ministry of
Foreign Affairs*

Et

1

Inden han så hende, havde hun allerede set ham. Da hans blik nåede hende, var hendes blik allerede rettet mod ham. Det foregik ved Kreuzbrunnen klokken fem om eftermiddagen den 11. juli 1823 i Marienbad. Hundrede fornemme gæster, i hånden havde de glasset med det for hvert år stadig mere berømmede vand, var ude at promenere og ønskede at blive set. Goethe havde intet imod at blive set. Men han ønskede at blive set som en, der mere var fordybet i samtale end ude at promenere. I disse julidage var han ustandselig fordybet i samtale med grev Sternberg. Godt ti år yngre end Goethe og naturforsker. Goethe var, skønt han ikke kunne vænne sig til det, vant til, at så godt som alle naturvidenskabsmænd i bedste fald havde spotsk beklagelse til overs for hans farvelære. Når han mødte en, som godtog farvelæren, kunne han ofte næsten ikke beherske sig for venlighed, taknemmelighed, rørelse af enhver art. Grev Kaspar Sternberg var en sådan naturvidenskabsmand, havde skrevet en bog om tidligere tiders flora, det vil sige, at han kunne læse, hvad stenene havde bevaret. Og i mellemtiden var sten blevet Goethes kæreste forskningsfelt. Men nu, i disse julidage, var der desuden et andet forhold, som, ud over alt det med naturvidenskaberne, gjorde greven tiltrækkende for Goethe. Sidste år havde de begge boet i grev Klebelsbergs palæ, der blev drevet som kurhotel. Og familien Levetzow boede der også. I Amalie von Levetzows

salon havde de mødt hinanden. Vi kender da hinanden, havde Goethe udbrudt, vi kender hinanden fra tidligere. Hermed havde Goethe hentydet til titlen på Sternbergs bog og var næsten hastigt gået hen mod greven og havde omfavnet ham. Det vakte opsigt, fordi han, når et bekendtskab skulle gøres, plejede at blive stående og give den anden mand eller den anden kvinde lejlighed til at nærme sig ham. Vi har begge bestøget Donnersberg, oppe ved Teplitz, baronesse, og fra hver sin side, og er, det skrev vi til hinanden, begge nået op til tinden. De var i det hele taget to rejsende, havde greven sagt, som, kommende fra to forskellige egne af verden og historien, havde mødt hinanden og, da de sammenlignede deres erfaringer, havde set, at det var en fordel at nå frem til et og samme mål ad forskellige veje.

Nu, på promenaden, lyttede Goethe til grev Sternbergs beretning om, at den svenske kemiker Berzelius netop havde konstateret, at den vulkanske bjergart i Auvergne var forbløffende nært beslægtet med bjergarten her på Kammerbühl.

En sådan samtale beskytter de talende, hvor end den finder sted. Det var Goethe, som i dag mere end én gang så ud over samtalen. Goethe var nærsynet, men briller fandt han afskyelige, det vidste alle brillebærere i hans omgangskreds og tog deres briller af, hvis de ønskede at blive modtaget af Goethe. Briller gør mig forstemt, havde han sagt, og det, som den berømte digter sagde, blev fortalt videre. Han ville ikke have genkendt dem, som han søgte, på afstand, men Amalie von Levetzow med hendes døtre Ulrike, Amalie og Bertha, som i år var nitten, seksten og femten år gamle, denne gruppe ville han få øje på på enhver afstand og på enhver nok så broget befolkede promenade. Det skete. Skønt skik-

kelsernes forhold til hinanden havde ændret sig. Ulrike var den højeste nu, betydeligt højere end sin moder.

Uden at afbryde grevens foredrag om slægtskabet mellem stenene i Auvergne og på Kammerbühl førte han sig selv og greven hen imod Levetzow-gruppen og mødte Ulrikes blik. Hun havde opdaget ham, endnu inden han havde opdaget hende.

En bevægelse, en bølge skød igennem ham, et stormløb indefra, i hans hoved var der gloende varmt. Han mærkede, at han kunne risikere at blive svimmel. Ved at ånde ud forsøgte han at slappe, at løsne pande- og øjenpartiet, der var stivnet som i krampe. Efter at man ikke havde set hinanden i et år, kunne han da vist ikke tillade sig at fejre gensynet med en grimasse af forbløffelse, smerte og bestyrtelse.

Følgelig. Hilse på hinanden. Den unge moder var betydeligt mere livlig end hver af sine døtre. Ulrikes faste blik, kendte han det igen fra sidste år? Hendes og hans blik blev hængende ved hinanden. Da det ikke længere var til at udholde, da der endelig måtte siges noget, sagde han: De bedes venligst forstå, kære omkringstående, at jeg ikke kun studerer sten, men også øjne. Hvad ændrer øjne mest, et nyt lys udefra eller en ny stemning indefra? Ulrikes øjne er, da vejret netop er ved at skubbe en tyk kumulussky for solen for os, i dette øjeblik – og er det ikke et morsomt sprogtilbud: øjeblik – er i dette øjeblik ved at vandre fra blå til grønne. Hvis skyen bliver her, har vi at gøre med en Ulrike med grønne øjne. Grev Sternberg, dette dobbeltfænomen burde interessere os, om det så er den ydre årsag eller en indre, som er udslaggivende. Hjerteligt velkommen, nådige frue, og I, den mest elskværdige trio i verden, hjerteligt velkommen.

Den sekstenårige Amalie, som, når det gjaldt den

rappe replik, snarest lignede moderen, sagde: Vi er overhovedet ingen trio, vi er enkeltindivider, hvis De tillader, hr. Gehejmeråd.

Om jeg tillader! sagde Goethe og så igen hen på Ulrike. Ulrike stod stadig og kiggede så roligt, så fast, som hun havde modtaget ham. Han blev i hendes blik. Han spillede øjenforskeren. Men det var han ikke. Det troede de andre måske. Ulrike troede ikke på det. Og han troede heller ikke på det. Hun så på ham, blot for at vise, at hun så på ham. Inden han forlod blik-emnet, sagde han: Ulrike, senere vil nogle mænd bekræfte for Dem, at De har blå øjne, andre vil sige, at Deres øjne er grønne. Jeg siger: Lad Dem venligst ikke lægge fast på noget.

Bagefter tog han det med sig ind på sit værelse, dette blik. Man havde spist sammen, sludret, sludret minderne om sidste år og året før til live igen. I forfjor, et miserabelt vejr, da regnede det jo uafbrudt i en måned. Uden hr. Gehejmerådens tusind indfald, ville man slet ikke have udholdt det. Med sine fremvisninger af sten vandt han dog kun gehør hos Amalie. Han havde et værelse specielt med borde kun til de sten, som tjeneren Stadelmann samler sammen fra hele egnen. Den dag i dag er Amalie lidt fornærmet, fordi hr. Gehejmeråden lagde et pund chokolade mellem stenene til Ulrike for at gøre stenene attraktive for hende.

Og det var chokolade, som lige var blevet bragt fra Wien, sagde baronessen, fra det berømte konditori Pannel!

Og endda med et digt, sagde Bertha, som også måtte sige noget.

Åh, sagde han, et digt.

Hun kan det endnu, sagde fru von Levetzow.

Inden Goethe kunne nå at sige, så sig det da for mig,

fremførte Bertha det, som hun havde kaldt et digt, på ligefrem kunstfærdig vis:

Nyd dette blot og følg din egen devise,
Om ej som drik, da som en yndet spise.

Jeg kunne stadig godt tænke mig at vide, hvorfor der findes granitblokke her, som er fulde af okkergule årer, sagde Amalie for igen at gøre opmærksom på sin interesse for sten.

Bravo, sagde Goethe, bravo.

Greven tog afsked. Han ville se at få bragt lidt orden i det, som han havde drøftet med Goethe før vedrørende vulkanisme og neptunisme. Han vinkede til alle, bukkede og gik.

Goethe så efter ham. Tre af den støbning, og jeg ville sige Vorherre komplimenter.

Hvad er vulkanisme, råbte Amalie meget hurtigt og så imens ikke på den, hun spurgte, men på sin søster Bertha, som hun var kommet i forkøbet.

Så vil jeg spørge, hvad neptunisme er, bekendtgjorde Bertha, der ville overgå sin to år ældre søster i alt.

Og jeg, sagde Goethe, siger til jer alle sammen, at de lærde strides om, hvorvidt Jordens overflade, således som vi kender den i dag, blev dannet af ild, som så trak sig tilbage til dybet og stadig gør opmærksom på sin tidligere rolle i form af vulkaner, eller af vand, som trak sig tilbage lidt efter lidt, så havene opstod.

Og De, spurgte Ulrike, hvad mener De.

Jeg mener, at man ikke skal træffe afgørelse om det, som man i øjeblikket kun kan afgøre ved hjælp af gisninger. Men da man alligevel uvilkårligt altid tenderer i en eller anden retning, indrømmer jeg, at jeg er en vankelmødig neptunist.

Jeg ved ikke, hvad jeg skal få ud af det, sagde Ulri-

ke temmelig heftigt. Og sagde det kun til Goethe. Igen med blikket.

Goethe spurgte, om han skulle sige mere, end han vidste.

Da det drejede sig om naturvidenskab, sagde hun, og ikke om lyrik, kunne der forventes beslutsomhed.

Åh, sagde Goethe, vor Ulrike pønser på intet mindre end en Kritik af den rene fornuft.

Moderen: De må vide, at i Strasbourg er hun kommet til at hedde contresse Ulrike.

For Amalie en lejlighed til at vise, at hun forstod alting nu: comtesse og contre, alt er jo fransk i den skole.

Goethe sagde, at han gratulerede med en skole, som var i stand til at gøre den slags opfindelser, og indrømmede nu, hvor lykkelig det gjorde ham igen at kunne sidde og sludre i familiens kreds. I Weimar, hvor der altid forventedes noget betydningsfuldt af ham, var det udelukket.

Hvilket hr. Gehejmeråden ikke er helt uskyldig i, sagde Ulrike.

Indrømmet, contresse, sagde Goethe. Dér er mit liv mere teater end liv.

Og her, spurgte Ulrike.

Her, sagde han og fortsatte ikke, så ganske enkelt på Ulrike, og hun så på ham og sagde:

Ja, her?!

Her mærker jeg igen, at jeg i Weimar to vintre igennem har lidt under, at jeg vidste for lidt om familien Levetzow.

Som for to år siden imidlertid vidste meget mindre om Dem, sagde den altid snakkelystne Amalie. Vi må ikke glemme, at vores storesøster, som jo dog var hele sytten somre, det første år straks indrømmede, at hun

ikke havde læst en linje af Goethe. Men til gengæld, oh, hvilken gru, en masse af Schiller.

På den franske kostskole i Strasbourg, sagde Ulrike, var æresborgeren fra Den Franske Revolution nu engang det eneste tyske, jeg fik serveret.

Og Goethe: Jeg tillod mig at minde jer om, at jeg er mindre egnet som forbillede for ungdommen end Schiller, Gellert, Hagedorn og Gessner.

Og Ulrike: Og franskmændene, sagde De, går mere ind for idyl og stilisering end for natur og virkelighed.

Ja, sagde Goethe, derfor er Salomon Gessner meget mere kendt der end her, han passer ind der.

Men det gør Voltaire også, sagde Ulrike nu.

Og ham har min ven Schiller ikke oversat, sagde han, men det har jeg.

Endda to gange, sagde Ulrike, Zaire og Mahomet.

Ingen særlig fremragende stykker, sagde Goethe.

Lige siden jeg er begyndt at læse bøger af Dem, sagde Ulrike, har det pint mig, at jeg ikke et øjeblik har vidst, hvem De er. Altid denne fabuleringen på allerhøjeste plan. Der tales, tænkes, føles vidunderligt der, men hvem er han? Det kunne hun da godt tænke sig endelig at vide. Det var nemlig virkningen af at læse ham, at der voksede en påtrængende, en irriterende nysgerrighed frem i en efter at lære ham at kende, som ham selv, som han virkelig var. Så han kom inden for en slags rækkevidde, så man kunne gribe ud efter ham, hvis man havde lyst. Ja, man ønskede at røre ved ham. Men hvem er han?

Men til gengæld er Scott alle tiders, fór det ud af Bertha.

Rigtigt, sagde Ulrike. Det gør ikke noget, hvis man ikke lærer Scott at kende.

Og Bertha, som øjensynlig ikke helt vidste, hvad det drejede sig om i øjeblikket, sagde, at så snart det

begyndte at regne igen her i sommer, skulle der igen være højt-læsning. Af Scott. Hun havde Den sorte Dværg med.

Moderen tilføjede, at Bertha meget flittigt øvede det, som Goethe sidste år havde sagt til hende om højt-læsning.

Nu Bertha til sine søstre: Mig kaldte han en fortryllende pige på rette vej. Og at jeg altid skal begynde meget dybt, når jeg læser højt, og så gå opad.

Det kunne høres i dag, sagde Goethe.

Og Bertha intonerede straks endnu en gang: Om ej som drik, da som en yndet spise.

Ja, råbte Goethe, ikke falde på spise, fordi den udgør slutningen, men op og ud med den. Yndet og spise: begge dele lige kraftigt og højere end alle andre ord.

Jeg fik ikke andet end kritik af Excellencen, sagde Ulrike helt roligt. Hun gik aldrig pludselig ind og blandede sig, men når hun ville, kom hun altid til orde.

Ja, råbte Bertha, du skulle udvikle mere energi og livlighed i fremførelsen.

Jeg vil jo heller ikke være nogen Tieck, sagde Ulrike.

Amalie: Hvad skal det nu sige?

Og Ulrike: Ingen foredragskunstner.

Amalie tog igen ordet: At Gehejmeråden ikke er noget forbillede for ungdommen, har vi opdaget.

Og Goethe: Nu var han rigtignok spændt.

Ja, Deres leg, sagde Amalie, en foreslår et emne, si-demanden skal lave en fortælling ud af det, men alle har ret til at indskyde et ord, som skal indgå i fortællingen. Og hvilket ord gav De Ulrike til hendes fortælling? Strømpebånd, hr. Gehejmeråd. Lille Ulrike blev rød ...

Det passer ikke, dertil kom det ikke, råbte Ulrike, fordi hr. gehejmeråden, da han var kommet til at sige dette ord, straks tilføjede: strømpebåndsorden.

Som om han aldrig havde tænkt sig andet, sagde Amalie, vi er helt med.

Da det alligevel ikke huede ham slet ikke at blive anset for et forbillede i disse lovende døtres kreds, sagde han mere til sig selv end ind i kredsen, at han ikke havde røget tobak, aldrig spillet skak, havde undgået alt det, som røver tiden fra en.

Og Ulrike: Det lød, som om De beklagede, at De har levet så forbilledligt.

Når han nu var havnet i den paradisiske familie Levetzows skød, sagde han, kunne ikke alt, hvad han havde gjort, have været forkert.

På den måde var tiden gået.

Egentlig havde han kun søgt efter anledninger til at møde hendes blik. Det vidste han, da han bagefter stod ved vinduet i sine beskedne værelser, som han elskede, derovre på den anden side af gaden og så over på det ganske imponerende klebelsbergske kurhotel, over på vinduerne på anden sal, bag hvilke Ulrike nu stod, sad, lå, læste, tænkte ... Hvordan kunne han leve med dette blik? Sandsynligvis havde det allerede været for sent sidste år. Han var blevet syg her i vinter, alvorligt syg. Han havde skrevet til hende. Hun havde svaret. Der var noget. Men hvad det var, havde han først oplevet i dag. Allerede de få breve fra hende havde været sådan, at han ikke kunne vise dem til nogen. Af hans breve til hende var altid kun halvdelen blevet dikteret til skriveren John. Hver gang måtte han selv lige tilføje noget, som ikke måtte udvise nogen form for indhold, men skulle røbe, hvad der blev hemmeligholdt ved hjælp af indholdsløshed. Det var altid nødvendigt også at skrive til moderen, aldrig kun til Ulrike. Og alligevel og alligevel, det var alt sammen til at udholde. Man kunne se frem til en ny sommerordduel. Så dette blik,

som ændrede alt. Da måtte Sesenheim tone frem, Friederikes uforfalskede pigethed. Øjne, hvor det gik voldsomt til, men alt hele tiden så hastigt skiftende, at det var, som om enhver stemning, hvis den ville fremstå tydeligt, straks måtte forlades. Friederikes mund vidste så lidt, hvad den gjorde, at du helt af dig selv supplerede hendes uvidenhed og nysgerrighed med din egen. Og Charlotte Buff, den store sentimentale, som rummede universet i et suk og lod det gå under i det. Han forstærkede det, som hun havde vakt i ham, til det allerstørste. Werthers Lotte. Med rette beklagede hun sig bagefter over det, som han havde gjort hende til i novellen. Werthers Lotte, det var ham, præcis ligesom Werther. Og Christiane, den store følelse, som ikke var for stor til nogen form for tilpasning. Der fandtes ikke den situation, som hun ikke mestrede ved at underkaste sig. Dertil Marianne, som ønskede at være helt igennem åndsbeslægtet, og som det takket være en usædvanlig sjæleenergi også lykkedes at indleve sig indtil selvopgivelse. Men det kun som kostumebal. Som kulturel sensation. Som litteraturhistorisk pragtanekdote. Og Ulrike. To års pigetrolddom af lutter stemningsfulde ikke-på-den-måde-spydigheder. Sidste år endnu en fin slumrende vakthed, et tydeligt ønske om at-være-med, altid i bestræbelsen på ikke at gøre noget forkert, et landskab, som solen endnu ikke er stået op over, og nu, solen er stået op, landskabet lever. Nu hendes blik. Der findes intet forsvar. Du ville ikke vide, hvad du skulle værge dig imod. Du er fanget. Fange af dette blik.

Han måtte hen til skrivebordet. Denne Ulrike, contresse Ulrike skal være med i romanen, i den yderst tiltrængte anden version af hans Vandreår-roman. Hersilie er den figur, som han kan berige med contressen.

Men derom aldrig et ord til Ulrike. Selv om du hellere end gerne ville sludre løs til hende om, at hun kommer med i din roman, så behersk dig! Man må ikke sige til en kilde, at den er det. Så ville den ikke længere være ren.

Han kunne ikke gå i seng. Nu blot ikke ind i denne selvfølgelig, som hedder søvn. Hvis han kunne håbe på at drømme om hende, så ja. Men nu! At bytte en vågenhed, hvor han uafbrudt kunne tænke på hende, forestille sig hende, med en søvntilstand, hvor hun højst sandsynligt slet ikke kan forekomme. Ikke endnu.

Gå op og ned ad gulvet. Blive stående ved hvert et vindue. Se derover. Bag hvilke vinduer sover hun? Sidste år havde også han boet i det klebelsbergske hus, som både blev kaldt et palæ og et hotel. Bortset fra at den unge enkefru Levetzow var grev Klebelsbergs livsledsagerske, havde Ulrikes bedstefader Broesigke en tidsubestemt ret til at residere i palæet. I år ville også storhertug Carl August på kurophold i Marienbad, og da han længe havde været en nær ven af familierne Broesigke, Klebelsberg og Levetzow, skulle han bo i deres hus. Og det på første sal, i fyrste-suiten, hvor Goethe havde boet året før. Carl August havde i snart halvtreds år været Goethes landsfyrste, Goethes chef og Goethes ven. Goethe kunne have boet i Klebelsbergs palæ igen, men han havde foretrukket Goldene Traube overfor. Og efter det, som nu var sket, måtte han forbløffes over det vise instinkt, som havde ført ham til huset overfor. Under samme tag som hende nu, men adskilt af stokværk og vægge: Han ville have været nødt til at opfinde en eller anden lyd, som kunne være nået op til hende for at meddele hende, at han var der og ikke kunne trække vejret, hvis hun ikke bemærkede, fornemmede, hørte, at han var der. Og var der kun

for hende. Hun har et lille ansigt. Alligevel en næse, som man ikke kan kalde lille. Og øjne, der er formet som sveskesten og altså skifter farve. Men de skinner hele tiden. Det havde han med sig allerede fra de foregående år: disse aldrig trætte, aldrig matte, disse altid blå og grønt lysende øjne. Som oftest er de dog ikke blå eller grønne, men blågrønne. Han måtte hellige sig hendes mund. Intet læbebjerglandskab, en fyldig og helt harmonisk svungen overlæbe, som kan forlade sig på den beskedent tjenende underlæbe. Næsten en smule ensom, denne mund i nederste ansigtshalvdel. Næsen foretrækker også at være for sig selv. Den har et knæk, som mere anes end ses. Den vil simpelthen ikke gå lige ned, charmeforladt og kedeligt. Hvis man ikke ser rigtigt på den, tror man, at den er spids for enden. I virkeligheden ender den i en spids, som så er afrundet til sidst. Den ender simpelthen, således som en næse må ende over denne ensomt smukke mund: den fører ned til den uden at komme den nær. Et storslået fravær af påtrængenhed kendetegner dette ansigt. Kendetegner hele Ulrike. Nu fortrød han, at han altid kun havde tegnet landskaber og aldrig mennesker. Dette Ulrike-ansigt er dog også det første ansigt i livets galleri over hans ansigter, som han gerne ville have tegnet. Det er et landskab i lyset. Hvis han ikke var tegner, men maler, ville han have sagt: i et overjordisk strålende lys. Det ville man kunne male, ikke tegne.

Han måtte hen foran det store spejl i påklædningsværelset, med lamper på begge sider af spejlet.

Værten i Goldene Traube var kendt i byen som lysfanatiker. Han forsømte ingen messe, hvor han kunne gøre sig håb om en ny type lamper. Det var en oplysning, som kunne have gjort dette til et behageligt valg af hotel for gehejmeråden. Han samlede hænderne på

ryggen, dermed antog han sin indøvede statelige holdning. Han måtte hen i arbejdsværelset og i en skuffe hente det tidsskrift fra Wien, som en hr. Braun von Braunthal havde sendt ham, fordi han, den enogtyveårige digter, havde beskrevet sit besøg hos Goethe i Weimar. Goethe lo hver gang, når han i denne rapport læste den del, og han læste altid kun den, som beskæftigede sig med hans ydre:

I hint øjeblik var det imidlertid ikke et civilisationsmenneskes banale hylster; lige dér, da Goethe standsede op et sekund ved døren og tog mig i øjesyn, fremstod han virkelig for mig som en statue af Zeus af parisk marmor. Dette hoved! Denne skikkelse! Denne holdning! Skønhed, adel, ophøjethed! Allerede en olding på treoghalvfjerds år, håret, der falder i bølger om den kraftige nakke, hvidt som nyfalden sne, de ædle træk stadig faste, musklerne stadig kraftige, den højt hvælvede pande glat og ren som af alabast, læberne med det usvækkede udtryk af selvfølelse, værdighed og mildhed på samme tid, den kraftvarslende hage endnu ikke sænket, og endelig disse øjne, disse herlige himmelspejlende rene blå miniature-bjergsøer! Af alle de afbildninger af ham, som jeg indtil da havde set, svarede ikke en eneste til denne beundringsværdige helhed af storhed, skønhed og kraft; med den højeste opbydelse af kunst har man, som det også er sket, nok kunnet give en sådan forening plastisk udformning, men aldrig gengive den på et farvelagt billede; lige så lidt som man formår at male Monte Rosa eller Mont Blanc i det forklarede skær fra den nedgående sols stråler.

Således fremstod Goethe, og min ånd hyldede ham. Hvor jeg priste mig lykkelig over at være et endnu ikke betydningsfuldt, et vordende menneske; jeg vidste jo, at han af og til nægtede at modtage fremtrædende mænd, fuldmodne mennesker, og jeg så jo på hans morgenkåbe, at han enten gjorde en undtagelse med mig eller ikke gjorde nogen anstalter for min skyld. Han tog mig i øjesyn som den kongelige Boa Constrictor et rådyr. Blot knuste han mig ikke, men gik langsomt hen mod divanen, den “vest-østlige”, idet han med blide håndbevægelser opfordrede mig til at følge ham og så – oh, fryd – slå mig ned ved hans side. Han begyndte samtalen med mild alvor, og imens følte jeg som en velgørende rystelse gennem alle lemmer et elektrisk stød, der skyldtes, at den herlige digterolding blidt tog fat om min hånd, min hånd, som skælvede af henrykkelse og beundring, og varsomt indrammede den med begge sine hænder, idet han, med blikket hvilende på mig, talte således ...

Med modstræbende følelser lagde han tidsskriftet tilbage i skuffen, gik igen hen foran spejlet, smilede lidt og så mellemrummet, hvor en af hans fortænder manglede. Det havde den gjort i tretten år. Han havde stadig ikke vænnet sig til det. Han havde ganske vist disciplineret sit mundparti således, at mellemrummet aldrig var synligt, når der var andre mennesker til stede. Håbede han. Svigerdatteren Ottilie havde han pålagt altid at være opmærksom på det og afgive melding til ham, hvis mellemrummet havde kunnet ses i et anfald af overstadigt humør. Han syntes, at Ottilie altid havde eksekveret disse meldinger med lidt for påfaldende